

Republica Moldova: o istorie fluidă a unui tărâm de frontieră

Introducere

Acest număr special al revistei *PLURAL* cuprinde o serie de studii care inițial au fost publicate în engleză în revista *EUXEINOS. Governance and Culture in the Black Sea Region* a Universității din Saint-Gallen, Elveția (nr. 15-16/2014), în parteneriat cu Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”. Pentru că toate aceste studii prezintă un interes și – mai cu seamă – în Republica Moldova și România, editorii revistei *PLURAL* au ținut, grație bunăvoinței și susținerii revistei *EUXEINOS*, să publice aceste articole în prezentul număr în limba română.

Articolele publicate în acest număr se focalizează pe transformările istorice care au avut loc pe teritoriul cunoscut astăzi sub numele de Republica Moldova în secolele XIX și XX, perioadă în care s-au întâlnit și s-au amestecat diverse influențe politice și culturale. Puternic marcată de ambițiile expansioniste concurente și de „misiunile civilizatoare” ale unor entități politice puternice care controlau această parte a lumii, populația locală a fost supusă mai multor fracturi culturale și unor stratificări suprapuse sub dominațiile otomană, țaristă, română și cea sovietică. Cele nouă articole din acest număr explorează istoria regiunii printr-o selecție de evenimente care s-au desfășurat în perioade de răscruce pentru destinul populației din acest ținut. Citite succesiv sau fiecare în parte, studiile vor ajuta cititorul să înțeleagă istoria intensă și adesea contradictorie a acestui tărâm de frontieră, urmărind metamorfozele identităților localnicilor.

Numărul curent este structurat în jurul anilor cei mai hotărâtori ai istoriei Basarabiei și Transnistriei, o atenție sporită fiind acordată secolelor XIX și XX. Fiecare dintre studiile incluse în acest număr explorează un anumit an care a adus cu sine în acest ținut o schimbare politică majoră – de obicei, un transfer de autoritate de la un regim politic la altul – și care a avut efecte culturale, sociale și economice însemnate pentru localnici. Mai exact, autorii au ales să-și țese relațiile lor în jurul anilor 1812, 1878, 1918, 1924, 1940, 1941, 1956 și 1991. Deși autorii s-au concentrat pe repere istorice oarecum evidente în selectarea anilor, ei au luat o cale mai puțin convențională în alegerea și abordarea subiectelor explorate. Editorii acestei culegeri speră că acest compromis între structură și conținut va permite cititorului să se familiarizeze cu cele mai marcante perioade ale istoriei ținutului și, în același timp, să obțină o înțelegere mai profundă a problemelor cheie care au preocupat societatea locală de-a lungul timpului.

Deși diverse în ceea ce privește perioada aleasă și categoriile de analiză, temele selectate în aceste studii de caz nu au un caracter spasmodic. Toate articolele își propun să examineze tranziția acestei regiuni de la un regim politic la altul și, în linii mari, păstrează scopul de a oferi cititorului o vedere panoramică a istoriei Republicii Moldova și în același timp o înțelegere adecvată a transformărilor ce au avut loc la „firul ierbii”, în momente de schimbare crucială. Autorii scot în evidență diferite procese și modele de modernizare puse în aplicare pe parcursul secolelor 19 și 20 în această regiune. Aceste procese, fie ele promovate de imperii, state-națiune sau formațiuni federative, au implicat în mod necesar elitele intelectuale și politice din regiune, în calitate de agenți reformatori și de mediatori, și totodată masele populare – „poporul” –, în calitate de public-țintă și obiect al unui discurs legitimator.

După cum s-a menționat mai devreme, teritoriul care face obiectul acestor studii are particularitatea unui ținut de frontieră. Așa cum mulți istorici sunt nevoiți să recunoască, până în secolul al XX-lea, Basarabia – și cu atât mai puțin Transnistria – nu a fost niciodată un loc de efervescentă culturală și intelectuală. Rațiunea de a fi a acestei regiuni periferice, de-a lungul secolelor, în formațiuni statale diverse, a fost mai degrabă una strategică, de apărare sau expansiune. Este revelator în acest sens faptul că personalitățile cele mai marcante, desemnate de istorici drept „români basarabeni” sau „moldoveni”, s-au format și afirmat până la începutul secolului al XX-lea în afara Basarabiei: la Constantinopol, în capitala Rusiei sau în partea de vest a principatului moldav. Dezvoltarea economică și culturală a Basarabiei și Transnistriei a dobândit o însemnătate sporită mai ales în secolul al XX-lea, atunci când anumite modele modernizatoare (și „ultra-moderniste”) de inginerie socială și construcție națională au început a fi testate în scopul integrării populației acestui teritoriu în state naționale sau federative moderne (respectiv, România și URSS). În toate cazurile, modelele de guvernare și de identificare propuse populației acestei regiuni au provenit aproape întotdeauna din afara regiunii, nu au fost o plâsmuire „autohtonă” a elitelor locale.

Statutul periferic al regiunii în ultimele două secole și mai devreme au marcat profund nu doar identitatea locuitorilor săi, dar și procesele demografice, economice, culturale, precum și practicile de guvernare ale regimurilor politice și strategiile de supraviețuire ale populației locale. Articolele din acest volum sugerează, cu aplicare pe anumite exemple, că una dintre preocupările majore ale diferitelor autorități succesive au continuat să fie sentimentul slab și instabil de loialitate al populației din această țară față de regimurile respective. În consecință, atenția autorilor gravitează asupra interacțiunilor dintre autoritățile proaspăt stabilite (în 1812, 1918, 1940 sau 1941) și populația locală a acestei regiuni, fie că e vorba de elite sau „mase”. După cum se poate vedea din aceste studii, elitele locale și oamenii de rând

au îmbrățișat cu prudență anumite strategii de integrare, acomodare și auto-conservare în fața eforturilor de centralizare și omogenizare ale noilor centre de putere politică și în raport cu autoritățile și elitele recent implantate. Tranziția de la o administrație la alta a costat întotdeauna eforturi însemnate de adaptare și de autolegitimare din partea localnicilor, după niște reguli și criterii exogene, aduse de noile autorități. Aceste eforturi variau de la dorința de integrare totală în noile structuri până la refuzul sau incapacitatea oricărei forme de cooperare cu noile autorități. Totodată, noile administrații și-au ajustat strategiile de guvernare în raport cu populația locală fie prin căutarea unui *modus vivendi* cu instituțiile, legile și obiceiurile locale, fie prin transformarea lor radicală, prin mijloace, deseori, represive.

Studiile lui Victor Taki și Andrei Cușco evidențiază acțiunile atente de echilibrare a acestor principii opuse ale puterii, după încorporarea teritoriului dintre Prut și Nistru în Imperiul Rus în 1812. Autorii reușesc să analizeze în amănunt încercările eterogene și adesea contradictorii ale birocrățiilor țariști pentru a defini statutul și funcționarea acestei noi gubernii, reflectând în același timp asupra unui model potrivit de guvernare a regiunii. În acest sens, aceștia au urmărit să armonizeze în mod eficient tradițiile locale cu interesele și ambițiile imperiului. Formarea acestei gubernii din punct de vedere administrativ și simbolic a fost, în cele din urmă, punctul de convergență și rodul unui compromis între viziuni aparent contradictorii, dar în esență ea a proiectat deopotrivă ambiția expansionistă a Imperiului Rus și misiunea sa „civilizatoare”. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu crearea statului național român, Basarabia a devenit o zonă de interes a proiectului național românesc. După cum demonstrează Cușco, caracterul contestat al regiunii nu s-a cristalizat în forma unor narațiuni coerente și continue, desfășurate pe parcursul întregii perioade anterioare primului război mondial. Cu toate acestea, unele momente de tensiune sporită la nivel discursiv între Imperiul rus și statul român indică în mod clar o „con competiție simbolică” asupra Basarabiei între rivalii vecini.

Abia după sfârșitul primului război mondial, într-un context internațional favorabil pentru România, Basarabia a devenit parte a statului național român. Fiind parte a acestui stat, Basarabia a devenit un obiect de dispută aprigă între București și Moscova pe parcursul întregii perioade interbelice, aceasta din urmă pretinzând dreptul său de a governa fosta gubernie a Imperiului Țarist. Articolul Svetlanei Suveică complice istoria triumfătoare glosată în mod tradițional în legătură cu unirea Basarabiei cu România în 1918. Ea arată că elita politică, economică și socială a Basarabiei nu a perceput acest eveniment drept o ruptură radicală cu trecutul, ci mai degrabă l-a abordat prin prisma amestecată a experiențelor trecutului, a confuziilor prezentului și a speranțelor de viitor. Aceste elite au deținut

forme de identitate multiple, formate în limitele spațiului convențional imperial care cultiva valori și sentimente de apartenență distincte. Confruntate cu turbulențele sociale izbucnite în Imperiul Țarist, elitele basarabene au avut de făcut o alegere dificilă. Ele au încercat să navigheze cu atenție printre fisurile politice ale situației contemporane, negociind cu înclinația lor principală de apartenență la spațiul rusesc (în cadrul căruia acestea erau o parte a unei elite imperiale mai mari), așteptând de la statul român protecția proprietății și securitatea personală în condițiile unui război fratricid în Rusia după ce bolșevicii au preluat puterea. Statutul de autonomie în cadrul statului român acordat Basarabiei în primăvara anului 1918 a avut menirea de a a înmuia tranziția regiunii de la un regim politic la altul și de a potoli preocupările populației. După cum susține Suveică în studiul ei, eliminarea autonomiei șase luni mai târziu a întărit convingerea elitelor basarabene că unirea cu România a fost o soluție temporară și că viitorul regiunii se află în cadrul unei Rusii democratice. În așteptarea unui tratat de pace care urma să pecetluiească soarta Basarabiei, membrii elitelor basarabene își îndreptau pe ascuns sau fâțiș eforturile pentru a convinge opinia publică europeană de faptul că România ar fi ocupat Basarabia cu forța și că Basarabia ar fi aparținut sferei ruse.

În studiul său, Petru Negură propune o analiză socio-istorică a scriitorilor moldoveni după anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în iunie 1940 până la recuperarea acesteia de către autoritățile române în iunie 1941. Depășind interpretarea maniheistă (colaborare trădătoare sau rezistență eroică), aplicată de obicei comportamentului intelectualilor localnici în iunie 1940 de către istoricii și intelectualii din tabăra dominantă, Negură demonstrează că majoritatea scriitorilor basarabeni care au rămas pe teritoriul ocupat de sovietici au urmat o serie de rațiuni individuale sau de grup atunci când au rămas în zona ocupată și au cooperat cu autoritățile sovietice. Aceste rațiuni erau legate fie de poziția ideologică (regionalistă sau socialistă) anterioară a scriitorilor, fie de identitatea lor etnică (evreiască), fie de toate acestea împreună. Poziția ideologică a scriitorilor își sporește însemnătatea în contextul radicalizării regimului politic din România spre sfârșitul anilor 1930 și a dictaturii regale, precum și în conjunctura internațională din acea perioadă. Autorul examinează de asemenea mecanismul binar de incluziune și excluziune pus în funcțiune de către autoritățile sovietice în scopul înrolării și integrării scriitorilor basarabeni în sistemul cultural sovietic. Scriitorii „transnistreni” (cei care au venit la Chișinău din fosta Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească), supraviețuitori ai unei „selecții” brutale realizate în cadrul epurărilor în masă din 1937-1938, au obținut rolul privilegiat de „ghizi” și „tutori” ai scriitorilor basarabeni și aveau menirea să-i familiarizeze pe aceștia din urmă cu normele și „limba-

jul” sovietic, urmând să acționeze ca mediatori între nou-veniți și autoritățile sovietice.

Studiul Dianei Dumitru fortifică argumentul potrivit căruia autoritățile române erau în mod clar conștiente de sensibilitatea situației în Basarabia, atunci când aceasta făcea parte din România Mare, dar și de sentimentele amestecate ale basarabenilor față de autoritățile românești. Articolul Dianei Dumitru oferă o perspectivă asupra unei perioade de reevaluare drastică a populației basarabene – în vara anului 1941–, care acum este examinată prin prisma loialității și gradului său de devotament față de autoritatea românească restabilă. Autoarea demonstrează că concluziile la care au ajuns reprezentanții administrației române erau ambivalente. Într-un fel, basarabeni erau considerați că ar fi fost „contaminați” de contactul lor cu regimul comunist în perioada ocupației sovietice din 1940-1941. În același timp, această populație era văzută ca o parte integrantă a națiunii române. În conformitate cu logica naționalistă a unui stat etnocratic, românii basarabeni erau percepuți drept categoria socială demnă de cea mai mare încredere, pe când celelalte grupuri etnice indigene erau suspectate că manifestă sentimente anti-românești sau anumite afinități cu regimul sovietic, și prin urmare nu beneficiau de același nivel de încredere. Totuși, resentimentele autorităților române (în mare parte stârnite de umilințele îndurate în 1940) s-au ciocnit cu necesitățile imperative ale prezentului. Dacă trecutul cerea pedepsirea „colaboratorilor” cu puterea sovietică și răzburarea statului român, atunci interesul prezentului și viitorului aducea la suprafață necesitatea stabilizării puterii politice și găsirea unui mod de reconciliere cu populația locală din această regiune. Din punctul de vedere al oficialilor români, basarabeni ar fi trebuit să fie supuși unui proces de „reabilitare” înainte de a reveni înapoi la „normalitate”. Până atunci, însă, populația locală nu putea să se bucure de încredere deplină și din acest motiv ea urma să fie administrată de elemente devotate, predominant funcționari proveniți din Vechiul Regat sau reprezentanți verificați ai elitelor basarabene care s-au refugiat în România după anexarea sovietică din 1940.

Două decenii mai târziu, autoritățile sovietice au manifestat preocupări similare legate de loialitatea populației locale. În condițiile relaxării sistemului represiv în contextul politicii de destalinizare, multe dintre sentimentele și ideile până atunci reprimite ale locuitorilor RSSM au fost exprimate pentru prima dată în public. În afară de diferite nemulțumiri cu caracter economic și social, centrul s-a arătat alarmat în special de „atitudinile naționaliste” afișate de intelectualii moldoveni. Chiar dacă asemenea atitudini au fost exprimate doar de o fracțiune minoritară a acestui grup, apelurile la unire cu România pentru a scăpa de guvernarea Moscovei și pentru ca moldovenii să redevină stăpâni ai sorții lor au fost percepute ca o amenințare vitală la adresa regimului sovietic. În timp ce în perioada interbelică preocuparea primor-

dială a statului român a fost răspândirea ideologiei comuniste printre basarabeni, autoritățile sovietice se arătau îngrijorate de ideea atașamentului istoric, lingvistic și cultural al basarabenilor la națiunea română. Într-adevăr, aceste apartenențe culturale nu au fost șterse în timpul regimului stalinist, iar problema recunoașterii identității limbii moldovenești cu cea română a revenit în forță în perioada post-stalinistă. În noul context creat de raportul secret, pronunțat de Hrușciiov la cel de al XX-lea Congres al PCUS în 1956, încercările anterioare de creare a unei limbi moldovenești diferite de cea română au fost calificate drept o denaturare comisă de politica națională stalinistă. Intelectualii moldoveni au favorizat o apropiere a vocabularului standardizat moldovenesc de cel românesc, precum și adoptarea unui sistem gramatical comun. Aceste eforturi au favorizat, potrivit afirmației lui Igor Cașu, o „revoluție tacită” care a avut loc în RSSM: în 1957 o nouă gramatică a limbii moldovenești a fost adoptată oficial, fapt care a permis o apropiere parțială între RSSM și România. Acest lucru a avut, între altele, consecințe directe asupra politicii de cadre, din moment ce ea implica renegocierea relației dintre elitele culturale de origine transnistreană și elitele basarabene. Elitele originare din Transnistria (fosta RASSM) au dominat până la jumătatea anului 1955, fiind atașate de un grai autohton moldovean rusificat, cel în care au fost educați înainte de 1940 în RASSM. Elitele basarabene, din contră, au fost familiarizate cu limba română literară, folosită în România interbelică, când Basarabia făcea parte din România. Cașu argumentează că victoria simbolică în cazul problemei limbii literare moldovenești / române și problema gramaticii au avut consecințe imediate și de lungă durată asupra RSSM și a moldovenilor. De fapt, ea practic pregătește și anticipează agenda Perestroikăi, care va fi pusă în aplicare începând cu a doua jumătate a anilor 1980.

Cronologia evenimentelor din ultimul deceniu sovietic în Republica Moldova, care au culminat cu independența din august 1991, este atent reconstituită în articolul lui Sergiu Musteață, care conturează o dinamică oarecum ambivalentă a tranziției democratice în această fostă republică sovietică. Pe de o parte, moldovenii, ca și multe alte naționalități din URSS, și-au revendicat masiv drepturile și libertățile lor legitime (libertatea de exprimare, autonomie etno-națională și administrativă) la sfârșitul anilor 1980. Cu toate acestea, autorul ne arată că o mare parte a societății moldovenești (precum și întreaga societate sovietică) a rămas ezitantă în fața acestor schimbări tumultuoase. În jurul anului 1990, elitele reformatoare deopotrivă cu cele conservatoare duceau o luptă politică intensă pentru a convinge această „majoritate tăcută” să se alătore fie susținătorilor schimbării, fie forțelor favorabile *status quo*-ului. Evenimentele din anii 1989-1991 pot fi interpretate anume în lumina acestei dinamici (și negocieri) politice și sociale oscilatorii între agenții schimbării și forțele conservatoare. Această

luptă nu a încetat după declarația de independență din 27 august 1991 (în urma eșuării puciului pro-sovietic de la Moscova). După războiul din 1991-1992 din Transnistria și deteriorarea bruscă a nivelului de trai pe parcursul următorilor ani, în 1994 majoritatea populației Republicii Moldova a susținut venirea la putere a unui partid format din fostele elite administrative. „Revoluția cu cântece” de la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 a dus la dezamăgiri profunde pe fundal de crize și precarizare, o nostalgie pro-sovietică generalizată și, la nivel politic, la o „restaurație de catifea” de lungă durată.

În general, pe durata ultimelor două decenii fiecare dintre anii discutați mai sus, cu contextul lor istoric respectiv, au constituit subiectele unor debateri istoriografice aprinse și dispute continue dintre partide politice adverse, precum și miza unor „războaie memoriale” zgomotoase. Susținătorii discursului istoric naționalist și apărătorii „ortodoxiei memoriale” au proclamat anumiți ani drept ani fondatori ai națiunii sau ai „poporului nostru”, și au calificat alți ani drept „pagini negre” ale „istoriei noastre”. În mod similar, perioadele ce au urmat acestor evenimente cruciale au fost clasificate și interpretate în aceeași cheie maniheică și eshatologică. Dimensiunea memorială – și, deci, polemică – este înscrisă, implicit sau explicit, în conținutul tuturor studiilor din această culegere. Majoritatea studiilor participă la o dezbatere academică, dar cu implicații simbolice și identitare inevitabile, prezentând un punct de vedere alternativ (dacă nu opus) celui dominant în mediul istoriografic și intelectual din Republica Moldova și din regiune (Europa Centrală și de Est). Studiul lui Alexandr Voronovici propune o analiză salutară a instrumentalizării „materialului” istoric pe post de blocuri de construcție în anumite proiecte politice contemporane. Studiul său pune în evidență calculele politice complexe ale elitelor politice și intelectuale din Transnistria, care iau în considerație potențialele avantaje și dezavantajele includerii în discursul legitimator al regiunii separatiste a creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în 1924, în calitate de statalitate fondatoare a Republicii Moldovenești transnistrene nerecunoscute.

Așa cum transpare din istoria relatată în acest volum, teritoriul actual al Republicii Moldova nu a fost niciodată un subiect geopolitic autonom înainte de 1991. Numeroși lideri de opinie, actori politici și oameni de rând refuză, până astăzi, să-i accepte deplina autonomie și legitimitatea intrinsecă. În mentalitatea colectivă a multora, Republica Moldova și populația care locuiește pe acest teritoriu continuă să-i perceapă mai degrabă apartenența la zona de influență rusească sau la cea românească. Și din această perspectivă, Moldova a fost și va rămâne în viitorul apropiat o zonă frontalieră fluidă.

Diana Dumitru, Petru Negură

Moldova: A Borderland's Fluid History

Introduction

This special issue of PLURAL comprises a series of articles initially published in English in EUXEINOS. Governance and Culture in the Black Sea Region (no. 15-16/2014) of the University of Saint-Gallen, Switzerland, in collaboration with History and Geography Faculty, Pedagogical State University „Ion Creangă”. Since these studies present a special interest for readers in the Republic of Moldova and Romania, the editors of PLURAL, with the generous support and permission of EUXEINOS, decided to publish these articles in Romanian in this issue.

The following articles focus on the historical transformation that occurred in a territory where various political and cultural influences met and mingled, and which today is known as the Republic of Moldova. Strongly influenced by the competing expansionist ambitions and “civilizing” missions of the powerful political entities that historically controlled this part of the world, the indigenous population was subjected to multiple cultural fractures and overlaying stratifications under Ottoman, Tsarist, Romanian, and Soviet dominance. Nine articles explore the history of this region through a selection of events, which arguably form a crucial timeline for the destiny of the populace inhabiting this land. When read in their entirety, these studies will assist the reader in scrutinizing the dense and curious history of this borderland zone and contemplating the metamorphoses of the locals' identity.

The current volume is structured around the most decisive years of the history of Bessarabia and Transnistria, with an exclusive focus on the 19th and the 20th centuries. Each of the included studies explores a particular year which brought a major political change – usually a transfer from one polity to another – to this land, and which had significant cultural, social, and economical effects for local residents. Specifically, the authors chose to weave their accounts around the years 1812, 1878, 1918, 1924, 1940, 1941, 1956, and 1991. While the authors focused on somewhat obvious historical milestones in their selection of years, they took a more offbeat path in their choice of explored subjects. The editors of this volume hope that this felicitous combination of structure and content will allow the reader to familiarize him or herself with the highlights of Moldovan history and, at the same time, gain a deeper understanding of the key issues consuming the local society over time.

While clearly differing in terms of timing and categories of interest, the selected topics of the case studies do not have a spasmodic character. All articles are deeply anchored in the investigation of this region's transition from one polity to another and in their ensemble aim to provide the reader with a panoramic view of Moldovan history and a proper grasp of the transformations at the grass-root level during the cardinal political changes. The authors stress various processes and models of modernization put into motion during the 19th and 20th centuries in this region. They take note of the actions promoted by the incumbent empire, nation-state, or federal formation, and examine the incongruous involvement in these actions both of the regional elites (political and intellectual), as agents of reformation or mediators, and the masses – “the people” – either as a target public, or as a legitimating discourse.

As mentioned earlier, the territory investigated by these studies has the idiosyncrasy of a borderland. As many historians will be forced to agree, until the 20th century Bessarabia (and in particular Transnistria) could not be described as a realm of cultural and intellectual buoyancy. When integrated into various state formations, the perceived core mission of this peripheral area was predominantly a strategic one, either of a defensive or of an expansionist character. It is revealing in this sense that the majority of illustrious personalities selected by historians as “Romanian Bessarabians” or as “Moldovans” were educated and established themselves outside Bessarabia until the beginning of the 20th century: in Constantinople, in Russia's capital, or in the western part of the Principality of Moldova. The economic and cultural development of Bessarabia and Transnistria sped up during the 20th century, when some of the modernizing and “high-modernist” models of social engineering and national construction started to be tested in order to integrate the population of this territory into rivaling states / political regimes (correspondingly Romania and the USSR). In all these cases the models of political governance and identification imposed on the population of this region were imported from the outside and were not an “autochthonous” production of the indigenous elites.

The peripheral status of the region during the last two centuries and earlier profoundly shaped not only the identity of its inhabitants, but also demographic, economic, and cultural processes as well as the practices of governing political regimes, and the survival strategies of the local population. The articles in this volume tend to suggest that one of the major concerns of various incumbent regimes continued to be the unsettled sense of loyalty of the population of this land. Accordingly, the authors' attention gravitates towards the interactions between the freshly established authorities (be it 1812, 1918, 1940, or 1941) and the indigenous population of this region, both elites and “masses.” As visible from these studies, local elites

and ordinary people were cautiously embracing strategies of integration, accommodation and self-preservation, while facing the centralizing and homogenizing efforts of new centers of political power and dealing with the new authorities and their implanted elites. The painful transition from one administration to another usually forced the locals to make significant efforts to legitimize themselves and adapt to the rules and criteria imposed by new authorities. These efforts varied widely from integration into the new structures of the incumbent regime and to the refusal or inability to cooperate with the new authorities. Simultaneously, the new authorities were compelled to adjust their strategies of governance towards the local population, either attempting to find a *modus vivendi* with the institutions, laws, and indigenous customs, or through their radical transformation, sometimes by using repressive means.

The studies by Victor Taki and Andrei Cușco highlight these careful acts of balancing these opposite principles of power after the incorporation of the territory between Prut and Dniester into the Russian Empire in 1812. The authors manage to detail the heterogeneous and frequently contradictory attempts of the tsarist bureaucrats to define the status and functioning of this new gubernia, while contemplating what would be the appropriate model for governance of this region. In doing so, they aim to effectively fit together both the local traditions and the interests and ambitions of the empire. The administrative and symbolic formation of this gubernia was, in the end, the point of convergence and the fruit of compromise between seemingly contradictory visions, but in essence it projected together the expansionist ambition of the Russian Empire and its “civilizing mission.” After the second half of the 19th century, once the Romanian national state was created, Bessarabia became a zone of interest of the Romanian national project. As Cușco demonstrates, the contested character of the region did not crystallize in the form of two coherent and continuous narratives that spanned during the whole pre-World War I period. Yet some moments of heightened discursive tension between the Russian and Romanian polities clearly indicated the “symbolic competition” over Bessarabia among the neighboring rivals.

It was only after the end of the World War I, under an international context favorable for Romania, that Bessarabia became part of the Romanian national state. While part of this state, Bessarabia formed an object of fierce dispute between Bucharest and Moscow during the entire interwar period, the latter claiming its own rights to govern the former region of the Tsarist Empire. Svetlana Suveică's article complicates the usual triumphalist story of the union of Bessarabia with Romania in 1918. She indicates that the Bessarabian political, economic and social elite did not perceive this event as a radical rupture with the past, but rather approached it from

the mixed prism of the past experiences, present confusions, and future hopes. These elites held multiple forms of identity, shaped around the conventional imperial space which cultivated distinct values and sentiments of belonging. Once faced with the erupted social turbulence in the Tsarist Empire, the Bessarabian elites had a difficult choice to face. They tried to carefully navigate through the political rifts of the contemporary situation and trade their primary inclination of belonging to the Russian space (where they were part of a large imperial elite) for the protection of their property and personal security by the Romanian state under the conditions of a raging war in Russia after the Bolsheviks seized power. The status of autonomy within the Romanian state granted to Bessarabia in the spring of 1918 was meant to soften the region's transition from one polity to another and to appease the population's concerns. As Suveică argues in her study, the abolition of autonomy six months later strengthened the Bessarabian elites' conviction that the union with Romania was a temporary solution and that the future of the region lies within a democratic Russia. In their anticipation of a peace treaty which would seal the fate of Bessarabia, the members of Bessarabian elites either covertly or openly directed their efforts towards persuading the wider European public that Romania occupied Bessarabia by force and that Bessarabia belonged to the Russian sphere.

In his study, Petru Negură proposes a socio-historical analysis of Moldovan writers after the annexation of Bessarabia by the Soviet Union in June 1940 until her recovery by the Romanian authorities in June 1941. Going beyond the Manichaeian interpretation (treacherous collaboration or heroic resistance) usually applied to the local intellectuals' behavior in June 1940 by contemporary mainstream historians and intellectuals, Negură shows that most Bessarabian writers who remained in the territory occupied by the Soviets had a number of individual or group reasons to stay in the occupied zone and to cooperate with the Soviet authorities. These reasons were related to the writers' previous ideological (regionalist or socialist) positions, to their ethnic (Jewish) identity, or to all of these simultaneously. The writers' ideological positions were especially significant when put into the context of radicalization of the political regime in Romania during the late 1930s and the royal dictatorship and in particular international conjuncture. The author also examines the binary mechanism of inclusion and exclusion set up by the Soviet authorities in order to enroll and integrate the Bessarabian writers into the Soviet cultural establishment. The 'Transnistrian' writers (coming to Chişinău from the former Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic), the survivors of a lethal 'selection' of the 1937-1938 purges, were entitled to play a privileged role of 'teachers' toward the Bessarabian writers and were meant to coach the latter

into the new Soviet norms and 'language', and to act as mediators between newcomers and Soviet authorities.

The study by Diana Dumitru reinforces the idea that the Romanian authorities were clearly aware of the sensitive situation inside Bessarabia while part of Greater Romania and of the Bessarabians' mixed feelings towards the Romanian administration. Dumitru's article offers a window into a time of the Bessarabian population's categorical reappraisal – the summer of 1941–, examined through the prism of loyalty and its degree of faithfulness towards the reestablished Romanian authority. The author infers that the conclusions drawn by the representatives of the Romanian administration were ambivalent. The Bessarabians were deemed to be, in a way, "contaminated" by their contact with the communist regime during the 1940-1941 Soviet occupation. Yet at the same, this population was viewed as an integral part of the Romanian nation. Very much in line with the nationalistic logic of an ethnocratic state, the Bessarabian Romanians were perceived as the most trustworthy social category, while other indigenous ethnic groups were suspected of anti-Romanian sentiments, were considered to share an affinity for the Soviet regime, and did not enjoy the same level of confidence. However, the Romanian authorities' resentments (mostly aroused by the humiliations endured in 1940) collided with imperious necessities of their present. If the past demand the punishment of "collaborators" with the Soviet power and the revenge of the Romanian state, then the interest of the present and future brought to the surface the necessity to stabilize political power and to find reconciliation with the local population from this region. In the views of Romanian officials, the Bessarabians had to undergo a process of "rehabilitation" before returning back to "normality." Until then, the local populace could not be fully trusted and had to be administered by devoted elements, predominantly functionaries originating from the Old Kingdom, or verified member of the Bessarabian elites who took refuge in Romania after the Soviet annexation of 1940.

More than two decades later after the second takeover of the Bessarabian region, the Soviet authorities were not spared of similar concerns related to the faithfulness of local population. Under the relaxed conditions facilitated by de-Stalinization, many of the repressed feelings and ideas of inhabitants of the MSSR were first voiced in public. Aside from various grievances of economic and social character, the center was especially alarmed by the "nationalistic attitudes" displayed by the Moldovan intellectuals. Even if expressed only by a tiny minority, the calls to unite to Romania, to escape from Moscow's rule, and to become the masters of their own fate were perceived as a vital threat to the Soviet regime. While during the interwar era the Romanian state's primary concern was the infiltration of Communist ideology among Bessarabians, the Soviet authorities'

unease was fostered by the idea of the Bessarabians' historical, linguistic and cultural affiliation with the Romanian nation. Indeed, these cultural connections were not obliterated during the Stalinist regime, and the issue of recognition of the Moldavian language as Romanian returned with full force in the post-Stalinist era. In the new context created by the secret speech, the previous attempts to forge a Moldavian language different from Romanian were portrayed as part of the distortion of the Stalinist nationality policy. Moldavian intellectuals favored a rapprochement of the standard vocabulary of Moldavian to the Romanian one as well as the adoption of a common scheme of grammar. As Igor Cașu claims, these efforts fostered a "tacit revolution" took place in the MSSR: in 1957 a new grammar of the Moldavian language was officially adopted, which allowed for the desired rapprochement. This also had direct consequences for cadre policy too, since it implied a renegotiating of the relationship between the Transnistrian cultural elites and the Bessarabian elites. The Transnistrian elites were dominant until mid-1955 and attached to a Russified Moldavian vernacular, the one they were educated in before 1940 in the MASSR. The Bessarabian elites, by contrast, were attached to the Romanian literary standard, which was used in interwar Romania when Bessarabia was a part of Romania. Cașu attests that the symbolic victory over the Moldovan/Romanian literary language and the grammar issue had immediate and long run consequences for the MSSR and the Moldovans. It basically prepared and anticipated the agenda of Perestroika starting in the 1980s.

The chronology of the events from the last Soviet decade in Moldova, which culminated with its independence in August 1991, is thoroughly reconstituted by Sergiu Musteață in his article and shows a somewhat ambivalent dynamic of the democratic transition in this former Soviet republic. On the one hand, the Moldovans, like many other nationalities from the USSR, massively expressed claims of legitimate rights and freedoms (freedom of speech, ethno-national and administrative autonomy) in the late 1980s. However, certain data revealed by the author indicate that a large part of Moldovan society (and the entire Soviet society as well) remained hesitant in face of those tumultuous changes. Around the year 1990, the reformist and conservative elites alike carried out an intense political battle to persuade this 'silent majority' to join either the proponents of change, or the forces favourable to status quo. The events of the years 1989-1991 can be interpreted in the light of these back-and-forth social and political dynamics –and negotiations – between the agents of change and conservative forces. This fight did not stop after the declaration of independence on 27th of August 1991 (following the fail of the pro-Soviet putsch in Moscow). After the 1991-1992 war in Transnistria, and the sudden deterioration of the standard of living in the following years, the majority of the Moldovan pop-

ulation supported the coming to power of a party consisting of the former administrative elites in 1994. The 'singing revolution' of the late 1980s and of the early 1990s resulted in to profound disappointments, pro-Soviet nostalgia and, at a political level, a long 'velvet restoration.'

In general, during the last two decades each of the discussed years and their related historical context have been subjects of fierce historiographical debates and continuous wrangling between opposing political parties as well as vociferous "wars of historical memories (and commemorations)" in the Republic of Moldova. The supporters of a national historical narration and "memorial orthodoxy" proclaimed certain years as the founding years of the nation, or of "our" people, and categorized other years as "black pages" of "our history". In a similar way were categorized the periods that followed after these watershed events; all equally interpreted in an eschatological key. The memorial dimension and its polemic aspect are implicitly or explicitly inscribed in the content of the studies included in this volume as well. Most of these studies, which take part in an academic debate with inescapable symbolical and identity implications, present an alternative or even an opposite view to the dominating paradigm of interpretation of history among the pundits and intellectuals from the Republic of Moldova and Central and Eastern Europe. The study by Alexandr Voronovici includes a fine analysis of the instrumental usage of historical "material" as building blocks for contemporary political projects. His research display the complex political calculations of the Transnistrian political and intellectual elites, when contemplating the potential benefits and drawbacks of the inclusion into the separatist region's legitimizing narrative of the creation of the Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic in 1924, as the first statehood of the unrecognized Transnistrian Moldovan Republic.

As clearly visible in the history narrated in this volume, was the territory of the contemporary Republic of Moldova was never an autonomous geopolitical subject until 1991. As part of this particular historical constellation, some individuals and political actors refuse to accept its full autonomy and intrinsic legitimacy even until today. In the collective mentality of many people, the Republic of Moldova and its inhabiting populace continue to belong either to the Russian or Romanian areas of power. From this perspective, Moldova was and will still be a fluid borderland for the foreseeable future.

Diana Dumitru, Petru Negură